

Burgerschap op de Piramide

Burgerschap op obs De Piramide

De Piramide is een ontwikkelingsgerichte school, waar het kind centraal staat. In een warme sfeer, binnen een veilige setting worden er betekenisvolle en uitdagende activiteiten aangeboden. De kinderen doen hierdoor kennis op en leren vaardigheden die zij nodig hebben om zich te ontwikkelen tot zelfverzekerde, zelfstandige mensen.

Brede bedoelingen

Onderwijs bij ons richt zich op brede ontwikkelingsdoelen, waarin zaken als initiatieven nemen, creativiteit in denken en handelen, talige communicatie, verwerven van een plek in de sociale omgeving, materieel handelen voortzetten in verbaal en mentaal handelen, een belangrijke rol spelen. Kinderen moeten zich zo optimaal mogelijk kunnen voorbereiden op hun schoolloopbaan na de basisschool en leren zich staande te houden in een voortdurend veranderende maatschappij. Niet alleen de cognitieve vaardigheden, maar ook de sociale, creatieve en culturele vaardigheden spelen hierbij een belangrijke rol. Zij leren vaardigheden zelfstandig toe te passen die zij eerst alleen konden inzetten met behulp van een ander.

Op de Piramide creëren wij een rijke leeromgeving door activiteiten aan te bieden die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen. In de onderbouw staat spel centraal en in de bovenbouw wordt er gewerkt vanuit onderzoeksactiviteiten. Binnen deze activiteiten wordt er voor gezorgd dat elk kind zich veilig voelt en wordt uitgedaagd tot het nemen van initiatieven.

Hoe houden wij ons op De Piramide bezig met burgerschap?

Voor ontwikkelingsgerichte scholen is burgerschapsvorming geen nieuw verschijnsel. Het maakt integraal onderdeel uit van de ontwikkelingsgerichte visie op leren. Het concept Ontwikkelingsgericht Onderwijs is gericht op de brede ontwikkeling en vorming van leerlingen (niet alleen de cognitieve ontwikkeling), en daarmee mede op hun vorming als burger. OGO is sterk gericht op leren deelnemen aan de maatschappij. In feite gaat het daarbij over hun handelingsmogelijkheden als burger. OGO kiest dan ook niet voor aparte lessen over burgerschap; burgerschap leer je door er ervaring mee op te doen.

Wij werken op de Piramide binnen ons thema aan de volgende brede ontwikkelingsdoelen in de groepen 1 tot en met 4:

Actief zijn, initiatieven nemen en plannen maken

De begrippen 'actie' en 'initiatieven' wijzen op het actieve aandeel van kinderen in hun eigen ontwikkeling. Het is van belang dat ze zich actief ten opzichte van hun omgeving en van anderen opstellen, dat ze initiatieven nemen en hun nieuwsgierigheid in handelen en

onderzoeken omzetten. Acties en initiatieven zijn aanvankelijk impulsief en nog ongericht. Ze komen vaak voort uit eigen verlangens en door de prikkels die van de omgeving uitgaan.

Naarmate ontwikkeling vordert zijn meer zelfgestuurde activiteiten mogelijk. Dat wil zeggen dat het kind gericht bezig is met activiteiten en zich beter houdt aan de plannen die het heeft gemaakt.

Communiceren en taal

Communicatie wil zeggen dat kinderen contacten aangaan met anderen en daarbij diverse communicatievormen hanteren. Niet alleen verbale, maar ook non-verbale, met gelaatsuitdrukkingen, gebaren en lichamelijk contact. Eerst leert het kind objecten in direct waarneembare situaties te benoemen om vervolgens ook taal te gebruiken om over niet-direct waarneembare situaties en relaties en gebeurtenissen te vertellen. Vervolgens speelt taal een rol in denkhandelingen: vooruitdenken, zich situaties voorstellen, proberen te beredeneren hoe oplossingen of resultaten eruit komen te zien. Als de spreektaal, woordenschat en denktaal toenemen, krijgt taal ook een meer taakgericht karakter: praten, onderhandelen en redeneren. Dan wordt ook 'vaktaal' gebruikt: taal die hoort bij lezen en schrijven (praten over grote of kleine letters) of taal bij rekenen-wiskunde (even groot als, meten hoe lang).

Samen spelen en samen werken

Samen spelen en werken zegt iets over de sociale ontwikkeling. In spelactiviteiten komen kinderen in contact met elkaar, leren ze van elkaars voorbeelden en gaan ze met elkaar 'onderhandelen'. Als ze graag aan gezamenlijk spel deelnemen, staan ze gemakkelijker open voor de sociale aspecten in het spel. Ze hebben aandacht voor elkaars ervaringen en gedachtewereld en willen elkaar begrijpen en serieus nemen. Ze leren belangrijke sociale vaardigheden die betrekking hebben op het functioneren in een groep, op de aanpassing aan de sociale regels van de groep; op het naar voren brengen van eigen meningen en wensen; op het vormen van een zelfbeeld (jezelf leren zien zoals anderen je zien) en op handelingen en technieken om met anderen samen te werken (bijvoorbeeld luisteren naar anderen, je richten op wensen en plannen van anderen).

Verkennen van de wereld

Kinderen ontwikkelen zich door deelname aan de wereld van de volwassenen. Daarom is het belangrijk dat ze zich op de steeds groter wordende wereld leren oriënteren. Dat ze de behoefte krijgen om te onderzoeken en te experimenteren. Dat ze nieuwsgierig worden naar het wat en waarom, vragen stellen, informatieve bronnen raadplegen (boeken, deskundigen) en manieren bedenken om oplossingen voor vragen en problemen te vinden. Naast hun dagelijkse leefwereld, verkennen ze ook de ruimere sociaal-culturele wereld, de wereld die door mensen tot stand is gebracht in de loop van de tijd. Denk aan de leefomgeving met winkels, straten, postkantoor; aan vormen van kunst, verhalen en boeken; aan staatsinrichting en politieke partijen. En ook aan de natuurlijke (of fysieke) wereld, de wereld van dieren en planten, de niet-levende natuur.

Uiten en vormgeven

Bij uiten en vormgeven gaat het er om dat kinderen hun gevoelens, ervaringen, gedachten en ideeën tot uitdrukking brengen. Dat kan door te spelen, door te bewegen en te dansen, door te praten en te vertellen, door beeldend vormgeven zoals tekenen, boetseren, door dingen of constructies te maken, door teksten te maken en te schrijven. Het is niet alleen een emotionele aangelegenheid; er zit ook een cognitieve functie aan vast. Kinderen geven namelijk ook vorm aan hun indrukken van de werkelijkheid en gebruiken daarvoor verschillende representaties (weergaven of verbeeldingen) van die werkelijkheid. Ze ervaren daardoor dat stukjes van de wereld vervangen kunnen worden door objecten of afbeeldingen die verwijzen naar de werkelijkheid. Ze leren zelf representaties maken en in hun activiteiten in te zetten in het rollenspel en constructiespel. Het representeren helpt hen om de wereld van symbolen, taal en tekens, die in onze cultuur belangrijk zijn, te begrijpen.

Voorstellingsvermogen en creativiteit

Hier gaat het om het vermogen je dingen in gedachten voor te stellen, ook zonder dat die ook te zien of waar te nemen zijn. Kinderen doen veel ervaringen op met de dingen en de mensen om hen heen en ze slaan de beelden daarvan in hun denken en geheugen op. Met deze mentale beelden zijn ze in staat om te denken en te handelen. Het is belangrijk dat kinderen met deze mentale beelden 'spelen', dat ze er op een creatieve manier in gedachten mee omgaan. Dan heeft hun voorstellingen niet alleen op de realiteit betrekking maar 'verbeelden' ze zich ook niet bestaande en fantasievolle voorwerpen, verhalen en situaties. Ze stellen zich voor hoe draken eruit zien, bedenken een taal voor ruimtewezens, verzinnen verhalen of maken een lied. Hun creativiteit wordt hierdoor geprikkeld en ze kunnen zich een kunstzinnige interesse en houding eigen maken.

Omgaan met symbolen, tekens en betekenissen

Kinderen leren dat onze cultuur bestaat uit een groot afsprakenstelsel om te communiceren. Voor een deel bestaat dat stelsel uit abstracte grafische tekens, zoals letters, cijfers, schema's, modellen of statistieken. Kinderen leren de betekenissen daarvan begrijpen. De meest concrete vorm is het vervangen van voorwerpen door een ander voorwerp dat symbool staat (in plaats van een echte auto gebruik je een kar). Vervolgens leren kinderen bewuster met de relaties tussen werkelijkheid en symbolische weergaven bezig te zijn. Deze symbolische functie wordt bevorderd door middel van grafische weergaven van stukjes werkelijkheid, zoals tekeningen in een verhaal omzetten; het verhaal in een tekening omzetten en de relatie tussen beide aangeven en bespreken. Naast deze concrete relaties, raken kinderen ook vertrouwd met meer schematische weergaven waarin de werkelijkheid vereenvoudigd weergegeven wordt door lijnen, pijlen of tekenjes. Een plattegrond of een werktekening zijn daar voorbeelden van.

Zelfsturing en reflectie

Zelfsturing is niet hetzelfde als zelfcontrole. Bij zelfcontrole wordt bedoeld dat je een taak of opdracht kunt uitvoeren zonder de directe aanwezigheid of de controle van de opdrachtgever (de leerkracht bijvoorbeeld). Door die controle is een kind in staat zich niet af te laten leiden door allerlei prikkels van buitenaf en zich aan de uitvoering van de taak of opdracht te houden zoals die vooraf is vastgesteld of afgesproken. Zelfsturing is meer dan zelfcontrole omdat het kind in dit geval ook in staat is om bij zijn eigen opzet of plan te blijven; het kan op basis van een zelfgekozen en vastgesteld plan handelen. Reflectie heeft betrekking op het vermogen na te denken over de eigen activiteit, over het eigen handelen, over het gebruik van taal en over het eigen denken. Een kind dat reflecteert is ervan bewust dat het denkt, handelt en taal gebruikt. Dit maakt het mogelijk om enige afstand te nemen van het louter spontane, impulsieve handelen, praten en denken.

Onderzoeken, | Onderzoeken, redeneren en problemen oplossen

Deze cognitieve kwaliteiten hebben te maken met de behoefte aan onderzoeken en experimenteren om veel te weten te komen. Hier is het vermogen op gebouwd om gaandeweg strategisch te kunnen handelen en denken. Om vooruit te denken op nieuwe situaties en gebeurtenissen, zodat je mogelijke problemen kunt voorzien en je handelen daarop kunt afstemmen. Strategisch denken wil zeggen dat kinderen niet spontaan, op goed geluk af handelen, of al proberend een oplossing vinden, maar dat ze in staat zijn een situatie eerst te overzien en te overdenken. Het helpt om daarbij hardop na te denken en handelingen te verwoorden, te voorspellen wat er zou kunnen gebeuren en af te wegen welke mogelijkheden er zijn om een activiteit zoveel mogelijk volgens plan te laten verlopen.

In de groepen 5 tot en met 8 werken wij op de Piramide binnen onze thema's aan de volgende doelen:

Communiceren en expressie

Hier gaat het om (mondelijke, schriftelijk en andere (symbolische) mogelijkheden en middelen die helpen om betekenissen, gevoelens of stemmingen voor anderen of voor jezelf duidelijk te maken. Om aandacht van anderen te richten op wat voor jezelf van belang is. Het gaat erom middelen te verwerven om communicatieve uitingen van anderen te begrijpen en je te verplaatsen in de positie van anderen. En tenslotte om het verkennen van ongeschreven communicatieregels (hoe je taal gebruikt en hoe je een gesprek voert met anderen). Het gaat hier eveneens om het maken van uitingen (verslagen en verhalen maken).

Representeren en modelvorming

Bij representeren en modelvorming gaat het over het weergeven van situaties en objecten uit de cultuur of van gedachten op een verkorte en gestructureerde manier. Representaties in de vorm van tekeningen, teksten, schema's of lichaamstaal. Kenmerkend is dat ze maximale helderheid met minimale middelen willen bereiken. Ze geven hun bedoelingen op een

schematische vorm weer en vragen om eenduidigheid en helderheid. Representaties helpen bovendien om over de functie van symbolen en schema's na te denken.

Argumenteren en redeneren

Argumenteren en redeneren gaan over het onderzoeken van de houdbaarheid van stellingen; je onderzoekt in hoeverre de stelling klopt. Daarvoor zoek je naar argumenten voor en tegen om, al wegend, tot een conclusie te komen. Leren argumenteren is een langdurig proces waaraan leerlingen gedurende lange tijd alleen 'op geleende kracht' kunnen deelnemen.

Experimenteren

Experimenteren is een onderdeel van onderzoeken; een vorm van uitproberen: wat gebeurt er als...? De aanleiding voor een experiment ligt meestal in een vermoeden of in de behoefte om een beslissing te nemen over de mogelijke invloed van een verschijnsel, een redenering of een handeling bijvoorbeeld. Je leert ervan wanneer er reden is voor een experiment en je leert betekenis te geven aan de uitkomsten ervan.

Systematiseren

Systematiseren houdt het maken van een systeem in dat ervoor zorgt dat dingen aan elkaar verbonden worden zodat het op een bepaalde manier gaat werken. Je kunt daardoor gemakkelijker een verloop of uitkomst van een handeling of activiteit voorspellen. Door te systematiseren leer je relaties te herkennen en te leggen. Dit heeft onder andere als voordeel dat ons denken minder belast wordt: als iets automatisch uitgevoerd kan worden, kost het je minder energie.

Beoordelen

Belangrijk is dat leerlingen goede deelnemers worden aan activiteiten in school en in de samenleving. Dat vraagt van hen dat ze leren ook zelf aan beoordelingsactiviteiten deel te nemen en zichzelf en anderen beoordelen. Dit moet altijd betekenisvol zijn ingebed in andere activiteiten. Beoordelen is van belang om ontwikkeling vast te kunnen stellen, al dan niet aan de hand van vastgestelde criteria. Niet alleen intellectuele prestaties worden beoordeeld, maar ook het vormen van morele en esthetische oordelen (over kunst bijvoorbeeld).

Archiveren

Archivering gaat over geschreven teksten of andere vormen van symbolisering die de uitkomsten van een dialoog vastleggen. Ze 'voeden' of confronteren leerlingen met de uitkomsten van dialogen van anderen. Via teksten van anderen of van bronnen raadplegen leerlingen het archief van hun cultuur. Ze gaan zo op zoek naar antwoorden op hun vragen of bedenkingen tegen hun eigen antwoorden of vragen. Geschreven teksten leggen de basis voor de voortgang van leerprocessen door de tijd heen. Dat geldt natuurlijk ook voor de eigen teksten van kinderen.

Formaliseren

Formaliseren betekent het weergeven van handelingen in symbolen of symbolische vormen. Hierdoor kunnen handelingen en betekenissen voor communicatie toegankelijk worden of uitvoerbaar worden, zonder dat de oorspronkelijke handeling of betekenis volledig hoeft worden uitgevoerd. De handeling van tellen wordt bijvoorbeeld samengevat in een cijfer; of het geschreven woord stoel dat in het niets meer lijkt op het object stoel. Of het gebruik van formele taal, zoals bij het schrijven van een sollicitatiebrief of bij het schrijven van een onderzoeksverslag zoals een onderzoeker dat doet.

Naast ons onderwijsconcept besteden wij op de volgende manier aandacht aan de sociaal emotionele ontwikkeling van de kinderen:

- **Groepsvorming**
De eerste twee weken van het schooljaar zullen in het teken staan van groepsvorming. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het boekje "De gouden weken" van Boaz Bijleveld. Hierin staan werkvormen beschreven die ingezet kunnen worden door de leerkracht om de eenheid in de groep te bevorderen. Na de kerstvakantie worden "De zilveren weken" ingezet. Het onderhouden van een groep is een continu proces. Na een pauze (de vakantie) heeft de groep weer een oppepper nodig, dit gebeurt tijdens de zilveren weken.
- **Vriendjesprotocol**
Om het welbevinden van de leerlingen te bevorderen hanteren wij een "vriendjesprotocol". Dit protocol wordt in het begin van het schooljaar met de klas samengesteld. Hierin wordt met de groep beschreven hoe ze het komende jaar met elkaar om willen gaan. In plaats van 'wij plagen niet op school', zeggen wij: 'wij zijn aardig voor elkaar'. Elk kind moet zich aan de afspraken conformeren.
- **Gedragsprotocol**
Dit protocol beschrijft al onze inspanningen die in essentie zijn terug te voeren tot drie basale kenmerken, zoals die door de Amerikaanse gedragsdeskundige Margaret Wheatly zijn opgesteld. Take care of yourself, take care of the other en take care of your environment. Deze drie kenmerken hangen prominent in de gangen van de school om in de gedachten van de kinderen een net zo'n prominente plek te kunnen krijgen. Ook op de site van de school zijn zij terug te vinden
- **Rots- en watertraining**
Het Rots & Water programma kan worden beschouwd als een weerbaarheids - programma en uiterst effectief anti-pest-programma, maar dan één dat zich onderscheidt van andere programma's door zijn meervoudige doelstelling en het bredere pedagogische perspectief waarbinnen de training van weerbaarheid samen

gaat met de ontwikkeling van positieve sociale vaardigheden. Weerbaarheid en solidariteit, rots en water, worden in balans gepresenteerd en getraind.

- **Dramalessen**
Alle leerlingen volgen dramalessen van een vakdocent. Door deze lessen leren de leerlingen van en over zichzelf, de ander en de omgeving. Zij oefenen tijdens deze lessen met empathie, interactie, sociale competentie en omgaan met emoties.
- **Coaching**
Voor specifieke hulpvragen is er een jongerencoach beschikbaar op school. Er is zowel persoonlijke, als groepscoaching mogelijk. Voorbeelden hiervan zijn: meidenvenijn binnen een groep of het werken aan de mentale weerbaarheid van leerlingen. De coach ondersteunt en begeleidt de leerlingen bij het versterken van hun competenties en praktische vaardigheden bij de uitdagingen die zij ondervinden.

Hoe geven wij invulling aan burgerschap?

- Thematiseren in alle groepen (onderwijsconcept OGO)
- De gouden en zilveren weken
- Prentenboeken met burgerschap als thema in de onderbouw
- Diverse leesboeken met burgerschap als thema in de midden- en bovenbouw
- Regels in de klas
- Pestprotocol
- Groene voetstappen
- Nationaal school – en voorleesontbijt
- De week van de pauze hap
- Sociale betrokkenheid bij thuis situaties b.v. geboorte, scheiding
- Sociale betrokkenheid bij de omgeving (bijvoorbeeld pannenkoeken bakken voor senioren).
- Leerlingenraad
- Inzamelingsacties (goede doelen steunen)
- Gebruik maken van diverse (social) media
- Het zonnetje van de week.
- De leerkrachten zorgen dat zij: 'zorg voor jezelf, anderen en de omgeving' zo goed mogelijk uitdragen.

Ook schenken we aandacht aan belangrijke dagen door het jaar heen. Te denken valt aan:

- Prinsjesdag
- Sinterklaas
- Kerstmis

- Pasen
- Dodenherdenking
- Bevrijdingsdag
- Ramadan, Suikerfeest en offerfeest
- Moederdag en Vaderdag
- Koningsdag
- Verkiezingen

Kerdoelen die gerelateerd zijn aan burgerschap voor het primair onderwijs

Kerdoel 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Gouden weken
- Zilveren weken
- Groepsgesprekken
- Rots en watertraining
- Gedragsregels
- Binnen het thema

Kerdoel 35: De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Praktische verkeerslessen
- Verkeerskrant
- Thema verkeer (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen)
- Gouden weken
- Zilveren weken
- Gedragsregels
- Thematiseren midden- en bovenbouw (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)

Kerdoel 36: De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Thematiseren midden- en bovenbouw (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)
- Thematiketeksten vanuit Nieuwsbegrip
- Jeugdjournaal
- Gedragsregels

Kerndoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Thematiseren midden- en bovenbouw (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)
- Gedragsregels
- Gouden weken
- Zilveren weken
- Dramalessen
- Rots & Water lessen

Kerndoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Thema feesten en religie (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)
- Aandacht besteden aan de feestdagen
- Mogelijkheid tot het volgen van godsdienstlessen op school (na schooltijd)

Kerndoel 39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Thema natuur (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)
- Nieuws uit de natuur
- Deelname opschoondag
- Atelier moestuin / tuin
- Werken en spelen in de schooltuin

Kerndoel 47: De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de

perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Aardrijkskundige thema's in de midden- en bovenbouw en thema religies (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)
- Thematiksten vanuit Nieuwsbegrip
- Thematiksten vanuit leesteksten.nl en/of klassenteksten.nl
- Mogelijkheid tot het volgen van godsdienstlessen op school (na schooltijd)

Kerndoel 49: De leerlingen leren over de mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten, van klimaten, energiebronnen en van natuurlandschappen zoals vulkanen, woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten en rivieren.

Op de Piramide werken we aan dit kerndoel d.m.v.:

- Aardrijkskundige thema's in de midden- en bovenbouw en thema religies (onderwijsconcept OGO, zie brede bedoelingen en doelenlijsten bovenbouw)
- Thematiksten vanuit Nieuwsbegrip
- Thematiksten vanuit leesteksten.nl en/of klassenteksten.nl
- Mogelijkheid tot het volgen van godsdienstlessen op school (na schooltijd)

Conclusie

De onderwerpen die beschreven staan in de kerndoelen komen op de Piramide in alle leerjaren aan bod.